

kulturního a uměleckého okruhu jde tu o poetiku permanentního střetávání dvou prostředí a dvou způsobů života, dvou způsobů vnímání, jde tu o jejich prolínání, o jistou agresi, hyperbolizovanou dynamiku a vytrvalou neúnavnost, které jsou nezbytným doprovodným momentem jakéhokoli kontaktu, zvláště takového, který je nevyhnutelný, takřkajíc osudový a magicky vábíci...

V roce 1993 zahájilo svou činnost Mezinárodní centrum a muzeum rodiny Rerichových v Moskvě

Rodinu malíře, spisovatele, básníka, filozofa a vědce Nikolaje Konstantinoviče Rericha (1874-1947) jistě netřeba představovat. Patřila k duchovním pilířům Ruska a myšlenkám, obsaženým v díle a odkazu Nikolaje Rericha, jeho ženy Jeleny Ivanovny roz. Šapošnikovové (1879-1955) a jejich synů Jurije a Svjatoslava (Jurij (1902-1960) proslul jako jazykovědec a orientalista, Svjatoslav (1904-1993) pak jako pokračovatel v otcově malířském odkazu) je dodnes věnována nemalá pozornost odborníků celého světa. Po mnoho let existuje v Německu, Švýcarsku, USA, Mexiku, Indii a jiných zemích rozsáhlá síť institucí, které se zabývají popularizací a šířením duchovního odkazu tohoto originálního myslitele a umělce. Fakt, že jeden z nejunikátnějších památníků, věnovaných životu a dílu Nikolaje Rericha, byl založen v Moskvě, je zcela pochopitelný a logický; méně logickou (i když pochopitelnou) zůstává skutečnost, že se tak stalo teprve začátkem 90. let. Teprve v epoše duchovní a politické obrody Ruska mohly dojít myšlenky a dílo Nikolaje Konstantinoviče Rericha oficiálního uznání a stát se dostupnými širokým vrstvám národa.

Předpokladem úspěšné realizace tohoto náročného projektu bylo získání rodinného archívu Rerichových, který se nacházel v Indii u Svjatoslava Nikolajeviče Rericha. Ačkoli si velmi přál, aby byl duchovní odkaz jeho rodičů spolu s hmotnými relikviemi uložen v zemi, ze které vzešel, jevílo se jeho přání dlouhou dobu zcela nereálným. Politická situace v tehdejší SSSR bránila jak duchovnímu, tak i materiálnímu návratu veškerých hodnot uložených v archívu rodiny Rerichových. (Vždyť i pouhá četba Živé etiky se nezdá stávala důvodem k politickému pronásledování!) Přesto se již tehdy (psal se rok 1972) začal Svjatoslav Nikolajevič spolu s malou skupinkou nadšenců intenzivně zabývat myšlenkou převozu archívu na ruskou půdu. Duchovní patronkou tohoto plánu byla Ludmila Vasiljevna Šapošnikovová, zanícená indoložka a znalkyně díla N. K. Rericha, žena, která své nadšení pro Rerichovy myšlenky

vyjádřila mimo jiné i účastí na expedici do Střední Asie, putující po stopách Rerichových. Tato žena vyvinula v pozdějších letech obrovskou aktivitu nejen při převozu pozůstalosti, ale i při jejím zpracování a katalogizaci. V r. 1989 stanula v čele Rerichova muzea, v r. 1993 byla zvolena víceprezidentem nově vzniklého Mezinárodního centra Rerichových. Vrat' me se však do doby o pár roků dříve.

Příznivější situace pro realizaci plánu nastala až v době přestavby. V r. 1987 se Svjatoslav Nikolajevič osobně setkal s M. S. Gerbačovem, který jeho ideu podpořil. Dříve nerealizovatelné plány se pomalu začaly uskutečňovat.

V r. 1989 vystoupil Svjatoslav Nikolajevič s iniciativou založení Rerichova muzea a Fondu rodiny Rerichových. Vědecké výzkumy budoucí organizace měly být zaměřeny především na studium, zpracování a další rozvoj myšlenek obsažených v díle N. K. Rericha. Své názory na organizaci této instituce Svjatoslav Nikolajevič vyslovil v článku pod názvem Otálet nelze! pro noviny Sovětská kultura z 29. 7. 1989: "Muzeum musí být především živým organismem. Neměla by to být obyčejná muzejní expozice, jakých jsou stovky; Rerichovo centrum si představuji jako neustálé střídání nejrůznějších výstav - od obrazů přes umělecká řemesla až třeba k dětským pracím na určité téma." Svjatoslav Nikolajevič dále hovořil o vědecké orientaci muzea - jeho úkolem by měla být nejen systematizace a studium odkazu Nikolaje a Jeleny Rerichových, nýbrž i další rozvoj myšlenek v jejich díle obsažených. Jedná se o témata jako Rusové a Východ, Rusko a Západ, národní kultura, klenoty světové duchovní kultury, pojem dokonalého člověka, vnitřní možnosti člověka, vztah vědy a náboženství atd. Jedním z hlavních směrů vědecké práce muzea je další zpracování těchto myšlenek v souladu s dnešním stupněm vědění.

Myšlenka Svjatoslava Nikolajeviče našla ohlas a podporu u mnohých představitelů kulturního Ruska (tehdy ještě SSSR). Za všechny jmenujme alespoň D. S. Lichačova, V. J. Lakšina, akademiky B. S. Sokolova a S. L. Tichovinského.

S pomocí Fondu kultury a Fondu míru byla vytvořena iniciativní skupina a v říjnu roku 1989 se konalo ustavující zasedání, na kterém bylo rozhodnuto o vytvoření Fondu rodiny Rerichových a o založení Rerichova muzea. O měsíc později přijel do Moskvy Svjatoslav Nikolajevič, aby spolu s komisí projednal konkrétní otázky týkající se činnosti obou institucí. Byla rovněž vybrána budova pro jejich umístění - bývalý dům rodiny Lopuchinových z přelomu 17. a 18. století. Budova byla však ve velmi špatném stavu a moskevským úřadům se nepodařilo splnit slib dům zrestaurovat, a tak se muzeum muselo spokojit s menšími prostory a později přistoupit k rekonstrukci objektu na vlastní náklady.

Předsedou fondu se stal B. S. Ugarov, později byl do této funkce zvolen spisovatel V. J. Lakšin, v čele muzea stanula - jak již bylo řečeno výše - L. V. Šapošnikovová.

Tato žena se v roce 1990 v čele skupiny odborníků vydala do Indie, aby splnila jeden z nejdůležitějších úkolů - převoz archívu do Ruska. Její mise neprobíhala v žádném případě hladce; ideologické těžkosti byly sice překonány, vyskytla se však celá řada jiných problémů, o kterých se Ludmila Vasiljevna nechtěla dále šířit. Archív (a hlavně jeho materiální hodnota) zaujala nejrůznější organizace a L. V. Šapošnikovová musela spolu se svými kolegy vynaložit velké úsilí, aby se jí majetek podařilo zachránit. K těm, jež drželi nad dědicstvím ochrannou ruku, patřil J. N. Voroncov, první náměstek ministra zahraničí.

Příprava materiálů na převoz trvala tři a půl měsíce. Za tuto dobu bylo připraveno 15 truhlic, které pojaly tři archívy: archív Nikolaje Konstantinoviče, Jeleny Ivanovny a archív Jurije Nikolajeviče. Obsahují kopie dopisů (mezi korespondenty Rerichových patřil i T. G. Masaryk), dosud nepublikované rukopisy a rovněž cenné zápisky Jeleny Ivanovny, které v mnohém inspirovaly vytvoření filozofických spisů N. K. Rericha. Tento vpravdě unikátní materiál doposud čeká na podrobné studium a publikaci, která je plánována na nejbližší léta.

Do Ruska byla přivezena rovněž knihovna a oblíbené gramofonové desky Rerichových a nechybějí ani různé kuriozity; jsou tu např. neprůstělné vesty, určené pro expedici do Střední Asie. Z dokumentů stojí za zmínku např. oddací list Nikolaje a Jeleny Rerichových či pasy členů rodiny z roku 1918.

V neposlední řadě je třeba se zmínit o kolekci asi čtyř set obrazů, z nichž některé nebyly do té doby v Rusku známy.

Svjatoslav Nikolajevič předal zakladatelům muzea i relikvie nejcennější: prach Nikolaje Konstantinoviče a Jeleny Ivanovny, aby se tak po mnoha letech vrátil zpět do vlasti a stal se symbolem duchovní obrody národa. Tak byla splněna vůle manželů Rerichových, kteří vždy zdůrazňovali, že veškerá jejich práce je určena Rusku, kam také neodmyslitelně patří.

Přes všechny těžkosti byl archív do Moskvy dopraven v květnu roku 1990. 9. října t.r. (v den narození Nikolaje Rericha) proběhlo slavnostní předání a prezentace přivezeného materiálu. Muzeum zahájilo svou činnost. Její náplní je (kromě katalogizace pozůstalosti) organizace putovních výstav Rerichových obrazů, vydávání Informačního bulletinu, publikace knih v řadě Malá rerichovská knihovna (za dva roky činnosti zde vyšlo 20 knih, v budoucích letech se počítá s rozšířením publikační činnosti o řadu Velká rerichovská knihovna), muzeum pořádá nejrůznější semináře, konference, byla otevřena studovna s čítárnou a prodejna literatury s filozofickou tematikou. Tím se však řada aktivit ani zdaleka nevyčerpává. K nejzajímavějším patří bezesporu Optické divadlo z dílny umělce a vynálezce S. M. Zorina.

Důležitým mezníkem v rozvoji činnosti muzea bylo První všesvazové setkání představitelů reričovských společností a organizací, které se konalo v Moskvě v březnu 1991. Byl zde zkonstatován nesmírný vzrůst popularity Rerichových myšlenek na celém světě, dokumentovaný vznikem dalších společností. Tato skutečnost měla za následek změnu statutu muzea a fondu na organizaci s mezinárodní působností. Tak bylo v r. 1991 založeno za podpory mnoha organizací (za všechny jmenujme alespoň Rerichovo muzeum v New Yorku a bulharské nakladatelství Lada-M) Mezinárodní centrum rodiny Rerichových, jehož prezidentem se stal národní umělec, člen prezidia sovětsko-indického přátelství G. M. Pečnikov, víceprezidentem pak již mnohokrát zmiňovaná L. V. Šapošnikovová. Nutno dodat, že tato nově vzniklá instituce má charakter nevládní organizace při OSN. Centrum udržuje stále kontakty s reričovskými společnostmi na celém světě (k jeho partnerům patří např. Rerichovo muzeum v New Yorku, v Indii či v Bulharsku).

12. 3. 1993 bylo Rerichovo muzeum slavnostně otevřeno pro veřejnost. Kromě cenných dokumentů týkajících se celé rodiny si zde návštěvníci mohou prohlédnout více než sto obrazů Nikolaje a Svjatoslava Rerichových. Stávající výstavní prostory ovšem nemohou pojmut veškerý získaný materiál, a proto se do budoucna počítá s rozšířením muzea a s dokončením rekonstrukce původně vybrané budovy.

Nikolaj Konstantinovič Rerich jednou napsal: "Jestliže se budou všichni učitelé lidstva zabývat myšlenkou na to, co je pro lidstvo prospěšné a nutné, pak bude postaven chrám lidskému vědění, onen Muzeon všech Múz, který by byl světlým majákem pro všechny čekající, hledající a pro všechny ty, kdož touží po sebezdokonalení."¹ I v tom se zračí charakteristický rys nositelů ruské kultury : budovatelé velkých projektů určených k obrodě lidstva byli přesvědčeni, že musí vzéjít z ruské půdy. Rys vzhledem ke geografické poloze a rozloze ruské země jistě ne nepochopitelný a - i přes svou utopičnost - sympatický. Vždyť "Není to snad jeden z největších úkolů - duchovně pozvednout a ozdravit lidstvo, vdechnout v něj sílu k velkým činům a cit pro krásu?"²

Mnohé myšlenky Nikolaje Rericha a jemu podobných se nepodařilo realizovat komplexně; jejich snažení však přineslo řadu důležitých úspěchů, které přispěly do fondu světové kultury a obohatily tak lidstvo na jeho cestě za duchovním poznáním. Muzeum rodiny Rerichových k takovým úspěchům rozhodně patří.

Helena Filipová

¹ Rerich, N. S.: Učeni je živou etiku: Znaki agni jogi. M., Centrum rodiny Rerichových 1994, s. 56.

² Tamtéž, s. 356.